

Politična zastopanost žensk v postdaytonski Bosni in Hercegovini

¹ »Značaj in struktura politične zastopanosti v BiH po podpisovanju mirovnega sporazuma v Daytonu sta potrjena v Ustavi BiH (Aneks IV)« (Ibrahimagić in Kurtćehajić, 2002:193)

Bosna in Hercegovina je v povojnem obdobju nenehno na politični gugalnici, ki se v nekaterih fazah nagiba k možnosti gradnje blaginje in urejene države. Pogosteje pa omenjena gugalnica dobiva hitrost, ki čedalje bolj jasno nakazuje, da lahko pripelje do sesutja začetega procesa demokratizacije.

Z naslednjo analizo (ki ni primarno selektivna) bomo nakazali le nekatere, predvsem aktualne pojave in namere etnopolitičnih elit, ki implementacijo demokratičnih načel, še zlasti pri izpeljevanju volitev in splošne demokratizacije bosanske skupnosti, delajo še kompleksnejšo, nedoraslo sodobnim političnim okvirom in celo skrajno politično dekadentno.

Danes se v BiH, skoraj petnajst let po vojni, znova potrjuje teza o usodnem značaju (ne) urejenih političnih procesov in odnosov, vključno z volilnim procesom, funkcionalno strukturo politične oblasti in celotnim demokratičnim razvojem politične skupnosti. Žal je stvarnost bosanske skupnosti, kot že nešteto krat v zgodovini, le ena v nizu ilustracij zapletenosti tega procesa, še posebno v takšni funkcionalno-ustavni (ne)urejenosti, kjer se nakazuje, kako malo je treba, da celotna politična skupnost stagnira, kar nazadnje lahko pripelje do popolne zrušitve temeljnih načel demokracije.

Politična zastopanost – paradoksi v povojnem obdobju BiH¹

Zgodovina politične misli na začetku 21. stoletja opominja človeški um na nevarnost lastne degradacije, če se zanemarijo aktualnost, obstojnost in veljavnost nekaterih temeljnih antičnih načel, vrednosti politike in naukov starogrških filozofov. Aristotelova filozofija o urejanju države je osnova za formiranje moderne teorije o politični zastopanosti in neposreden prispevek h konceptu predstavniške vlade. Celo po 2000 letih svoboda in enakopravnost državljanov

ostajata temeljni načeli demokracije, ki sta v sodobnem času formalnopravno zaščiteni s številnimi mednarodnimi pravnimi akti in sprejetimi deklaracijami. Čeprav v teoretičnem in pragmatičnem pogledu med teoretiki moderne politične misli obstaja soglasnost o neuresničljivosti izvirnega modela atenske demokracije v sodobni družbi, ostajajo aktualna in pomembna vprašanja o ohranjanju temeljnih demokratičnih vrednot, načel in odnosov. Eno takih je tudi vprašanje volitev, ki se še danes predstavlja kot svojevrsten test »demokracije v praksi« (Haywood, 2009: 224), kot sredstvo kontrole delovanja politične oblasti modernih družb. Številni teoretiki so z definicijo volitev kot »temelja liberalnega razumevanja demokracije« (Nohlen v Arnautović, 2009: 224) ali kot »najpomembnejše institucije poliarhije« (Dahl v Arnautović, 2009: 224) soglasni v oceni, da je brez volitev sodobna predstaviška demokracija nemogoča. V tem kontekstu so volitve v neposredni vzročni zvezi s političnim zastopanjem.

Na začetku tretjega tisočletja to ne pomeni, v Aristotelovem duhu, samo iskanja odgovorov na osnovno vprašanje, kdo vlada v čigavem interesu, temveč tudi po katerih pravilih (volilnih načelih) se izbirajo politični predstavniki. V tem kontekstu se zdi upravičeno spomniti se, da »so volitve sredstvo, pravila volitev pa način sestavljanja oblasti« (Pajvančić v Arnautović, 2009: 224). Posebej je treba poudariti njuno določujočo značilnost, zaradi katere so volitve in pravila volitev procesa »oblikovanja politične volje, ki temelji na možnosti volivcev, da se po svobodni in lastni izbiri odločijo za eno ali več ponujenih političnih opcij in njihovih nosilcev, ter za opcijo, ki ni omejena s pravnimi ali samovoljnimi predpisi in pravili« (Pajvančić v Arnautović, 2009: 224).

Sodobni teoretiki² politične misli politično zastopnost ločujejo od drugih znanih načinov konstruiranja oblasti, saj je pri zgodovinskem iskanju nadomestila za izvorno demokracijo ljudstva, ki je v sodobni družbi neuresničljiva, le-ta lahko le »najbližji način doseganja vladavine ljudstva« (Haywood, 2004: 420). Pri tem ne reducirajo ali poenostavljajo narave politične zastopnosti izključno na volitve in način glasovanja. Postavljajo tudi vsebinska vprašanja: koga ali kaj izvoljena oseba zastopa, komu je najbolj odgovorna – državljanom volivcem ali politični stranki, njenemu predsedniku. Obstajajo tudi druga vprašanja, ki postajajo določevalna, saj izražajo smisel načela volilnih pravil, katerih rezultat je politična zastopnost. Tako so določena ter sprejeta pravila in postopki pri volilnih procesih najpomembnejši indikator volilnega sistema.

Brez primerjanja in spravljanja na isto raven pomena se zdi utemeljeno (s strahom, ki naj bi bil značilen zgolj za racionalna bitja) po eni strani poseči po zgodovinskem spominu in ugotoviti, da je atenska demokracija (pogojena z nizom drugih vzrokov) padla v tistem trenutku, ko sta bili ogroženi svoboda in enakopravnost ljudi v volilnem procesu (prek kocke in ne z neposrednim glasovanjem). Po drugi strani pa se danes v BiH (razen niza zelo pomembnih odprtih in na pol odprtih vprašanj) uveljavlja pobuda, ki govori o spremembah pravil volilnega sistema ter zagovarja ponovno uvajanje modela tako imenovanih zaprtih list in strankarskega razpolaganja z mandati. V celoti gledano je ta pobuda popolnoma legitimna, znanstveni javnosti pa se ne zdi ne sporna ne nepoznana. Haywood povezuje nastanek modernih političnih strank z nastankom novih teorij političnega zastopanja, pri katerih poudarja »doktrino o mandatih« (Haywood, 2004: 420). Poudarja, da je smisel tega modela političnega zastopanja v tem, da volivci kandidatov na volitvah ne doživljajo ali izbirajo na podlagi »njihovih osebnih vrlin, temveč po njihovem javnem ugledu in programu politične stranke« (Haywood, 2004: 420) in s tem sami postajajo »vojaki določene stranke« (Haywood, 2004: 420).

Od prvih večstrankarskih volitev leta 1990 do danes je politično zastopanje v BiH (utemeljeno z volilnim zakonom BiH, ki je izšel iz 4. aneksa k Daytonskemu mirovnemu sporazumu

³ Srđan Dizdarević, Oslobođenje, 30.12.2009.

mu) ustanovljeno tako, da po eni strani maksimalno preferira vlogo entitete, po drugi strani pa etnično pripadnost političnih predstavnikov (etničnih kolektivov). Tako zanemarija in potiska suverenega državljana/volivca na rob političnega odločanja in delovanja. V taki strukturiranosti političnega zastopanja v BiH se lahko govori le o krepitvi »pluralistične etnonacionalne demokracije« (Arnautović, 2009: 637), kar se dodatno potrjuje v kontekstu aktualne politično motivirane in v javnost plasirane dileme ZA ali PROTI odprtim/zaprtem volilnim listam in razpolaganju z mandati. Ali se bo tudi tokrat, v volilnem letu, zahteve po spremembah temeljnih načel volilnega procesa lomile na hrbtih žensk? Ali ni tudi v tem primeru govor o političnem reafirmiranju posameznih strankarskih voditeljev in nacionalnih elit kot varuhov demokracije ter pravic in svobode žensk, čeprav so ti v resnici promotorji novega strankarsko-totalitarnega vpliva?

Takšne in drugačne pobude, ki so danes prisotne na politični sceni BiH, so odprle številne razprave, pomenijo pa tudi dodatno politično nihanje gugalnice v bosanski postdaytonski stvarnosti. Ni jih mogoče interpretirati zgolj in samo kot sodobne politične konstrukte bosanske demokratizacije. Nasprotno, v osnovi takšnih zahtev in pobud se v tem času (peto postdaytonsko volilno leto) na tem prostoru (čedalje večja etno-socialna in verska diferenciacija) prepozna jasna grožnja³ že doseženi stopnji demokratizacije političnega sistema. Zakaj?

Zahteva po zaprtih volilnih listah v volilnem sistemu, čeprav legitimna in skladna z mednarodnimi standardi, pomeni vrnitev k totalitarnim, nedemokratskim metodam. Spremembe volilnega zakona BiH leta 2001 so bile sprejete ravno zato, da bi se dosegla višja raven demokratizacije volilnega procesa in političnih strank, da bi se povečala odprtost in transparentnost volitev, da bi se utrdila individualna odgovornost izbranih političnih predstavnikov do javnosti ter da bi z mandati razpolagali izvoljeni predstavniki in ne politične stranke, kar v osnovi ponuja sistem odprtih volilnih list. Danes ta pobuda sprememb ne dobiva podpore predstavnikov tistih mednarodnih organizacij⁴ v BiH, ki so bile neposredno vključene v izvajanje prvih postdaytonskih volitev.

Ob številnih argumentih, ki potrjujejo to tezo, vključno s primarnimi demokratičnimi vrednotami, svobodo in enakopravnostjo, bi s ponovno vzpostavitvijo sistema zaprtih list v volilnem sistemu državljan volivci, ki so nesporno »osrednja točka volilnega sistema« (Arnautović, 2009: 271), ostali brez dela individualne svobode opredeljevanja in izbora tistih, za katere menijo, da bi jih lahko zastopali. Ta del državljanskih svoboščin naj bi prevzele strankarske politične oligarhije ali ožja strankarska vodstva oziroma politični voditelji.⁵ Njihova tako okrepljena politična moč in vpliv (ne vedno strankarsko podkrepljena) bi pripomogla k čedalje šibkejšemu vplivu državljanov volivcev, ki niti zdaj niso imeli vpliva na fazo predlaganja in kandidiranja lastnih političnih predstavnikov. S tem ko so izkoristili svojo volilno pravico, so volivci z odprtimi listami lahko izbirali med kandidati, v katere zaupajo. S spremembo volilnih list v zaprte pa bi bili volivci zreducirani na akt glasovanja za določene politične stranke in bi privolili v tisto, kar bi odločilo strankarsko vodstvo.

V takšnem novem položaju zreducirane svobode pri izbiri bi državljani postali dodatno destimulirani pri udeležbi na volitvah. Volilna abstenenca državljanov bi neizogibno rasla, med-

⁴ Mnenje predstavnikov OSCE v Sarajevu, »Zahtevana nujna intervencija za rešitev demokracije v BiH«, Oslobođenje, 30.12.2009.

⁵ Državljeni ne bi imeli možnosti izkazati političnega zaupanja do določenih kandidatov za npr. županstvo, predsednike občin, ker bi si to pravico prisvojile politične stranke oziroma politični voditelji, ki bi s svojim podpisom overili volilne liste, sestavljene iz »poslušnih in podobnih« kandidatov. Tako bodo do zdaj izkazani redki poizkusi političnih in strankarskih voditeljev (odkrite grožnje, zaviranje razvoja, prisvajanje in razdelitev proračunskih sredstev in podobno), da se posamični kandidati uklonijo (primer v Foči), postali ustaljena praksa pod krinko krepitve političnih strank in varovanja strankarskih interesov.

tem ko bi politična kredibilnost in legitimnost izbranih političnih predstavnikov v percepciji politične javnosti upadali. Svojevrstno zahvalo za izvolitev in odgovornost do javnosti (državljeni volivci) bi izbrani politični predstavniki neizogibno zamenjali za strankarsko poslušnost, sprejemanje avtoritarnega, ozkostrankarskega in liderskega vpliva, kar v končni posledici proces politične zastopanosti reducira in oddalji od modela predstavniške demokracije. Skupni proces demokratizacije, stabilizacije in integracije bosanske družbe pa upočasnjuje in destabilizira. Šele ko tako razumemo kompleksnost volilnega procesa kot neizogibnega dela političnega zastopanja, lahko najdemo popolnejši vpogled v stopnjo razvoja določene politične skupnosti. Tu je govor o realnosti države Bosne in Hercegovine, politične skupnosti, ki po številnih parametrih notranjepolitične strukturiranosti izkazuje svojevrstno zaostalost, ne pa specificum novum politične prakse sodobnega časa:

- Časovno gledano je BiH v oddaljeni povojni fazi, ki je danes bolj indikacija izgubljenega časa kot pa vsebinske (funkcionalne) graditve in razvoja. Ker se še danes, kot leta 1995 (utemeljeno z volilnim zakonom BiH, ki je izšel iz 4. aneksa Daytonskega mirovnega sporazuma), podpira takšen politični in strankarski sistem, ki preferira in regenerira etnične in verske razlike, legalizira diskriminacijo (nacionalno, po spolu) in na etnični pripadnosti temelječo nestrpnost, napetost, strah pred drugimi in drugače mislečimi.
- Še vedno ohranja družbo brez zadostnih mehanizmov sodobne politične prakse, saj je politično zastopanje v BiH usmerjeno po eni strani na vlogo entitete, po drugi strani (glej Arnautović, 2009: 230) pa preferira etnično pripadnost političnih predstavnikov (političnih kolektivov), pri čemer je sodobni volivec popolnoma marginaliziran.
- Dominantna so etnonacionalna in verska načela, prepričanja, vrednote, identitete. Predstavljajo se kakor ureditve v neurejenih strukturah notranjepolitičnih odnosov.
- Usmerjenost politično strankarske ideologije in etnopolitike k reafirmaciji patriarhalnih kulturnih obrazcev, katerih instrumentalnost in manipulacija sta najvidnejši pri zastopanju žensk v političnem življenju.

Težave pri spremembah in negativne posledice spodkopavanja temeljnih načel in vrednot političnega zastopanja se izkazujejo predvsem kot retrogradni procesi. Predvsem obstajajo in se ohranjajo tam, kjer politično stvarnost sestavljajo postkonfliktne in razdeljene družbe, družbe s premalo tradicije pluralistične demokratične kulture, ki imajo dominantno etnonacionalno in versko definicijo, ki se v politični sferi pretvarja v strankarsko ideologijo. Vse dokler so suvereni državljani volivci premalo vidni in marginalizirani in dokler dominirajo tisti s primarno nacionalno, etnično in versko identiteto, bo model moderne, državljanske, politične zastopanosti v bosanski družbi čedalje bolj ostajal le politična iluzija. Podobno kot so to že državljani volivci. Ali je današnja bosansko-hercegovska politična stvarnost ravno taka?

Politična zastopanost žensk v BiH: politično-strankarsko licemerstvo

Mogoči retrogradni procesi, ki jih predstavljajo aktualne pobude spreminjanja volilnih postopkov, so indikativni pri analiziranju politične zastopanosti žensk. Z naslednjo analizo (ki ni primarno selektivna) bomo nakazali le nekatere, predvsem aktualne pojave in namere etnopolitičnih elit, zaradi katerih je implementacija demokratičnih načel, še zlasti pri izpeljevanju volitev in splošne demokratizacije bosanske skupnosti, še kompleksnejša, nedorasla sodobnim političnim okvirom in celo skrajno politično dekadentna.

Treba je poudariti, da je politika enakopravnosti spolov v postdaytonski BiH dosegla velik napredek na javni in politični sceni ter tako postala prepoznaven in pomemben del političnega delovanja. Vendar je Bosna in Hercegovina tudi v tem segmentu nove državnosti, po podpisu mirovnega sporazuma v Daytonu, pokazala svojevrsten paradoks:

- Na eni strani je v neposrednem povojnem času prišlo do pomembne in prepoznavne aktivnosti civilnega sektorja, predvsem pobud ženskih nevladnih organizacij. Njihova čvrstost delovanja (predvsem centri Gender) je na državni ravni pripomogla k sprejetju različnih politik enakopravnosti spolov, zakonov (zakon o ženskih kvotah, zakon o enakopravnosti spolov) in kontinuiranosti aktivnosti in graditve novih mehanizmov za uveljavljanje enakopravnosti obeh spolov.
- Kljub tako izraženi politični in državni usmerjenosti k afirmiranju enakopravnosti spolov, pa politična realnost BiH zadnja leta nakazuje, da vzporedno ni dovolj senzibilne in izobražene politične javnosti. Nasprotno, politična javnost ostaja premalo senzibilna in ni sposobna razumeti in omogočati uresničevanja sprejetih zakonov in politike. Tako politični instrumentarij in konkretni mehanizmi, tudi v začetni obliki, ostajajo marginalizirani (tudi ženske kot politični objekt) in formalizirani s strani etnonacionalnih političnih in strankarskih struktur, pogosto podhranjeni ob nastopih predstavnikov posamičnih verskih skupnosti.

Razen navedenih so prisotni še drugi paradoksi neenakopravnosti spolov na politični sceni BiH, ki se skozi politično zastopanost žensk oziroma njihovo zastopanost v predstaviških telesih dodatno razkrivajo. Seveda tu ni govor samo o statističnih rezultatih sprejetih politik enakopravnosti in zakonov. Velik problem je predvsem percepcija (predvsem vladajočih) strankarsko političnih elit o ženskah kot enakopravnih političnih subjektih.

Zastopanost žensk v predstaviških telesih (predlaganje, kandidiranje, voljenje) je v neposredni korelaciji s celotnim procesom politične zastopanosti v BiH. Negativna refleksija politične zastopanosti žensk neposredno vpliva na druge položaje v sistemu vodenja, ki so odvisni od političnega vpliva, moči in volje političnih voditeljev in izbranih političnih predstavnikov (vodstveni položaji v državnih agencijah, upravnih odborih, javnih ustanovah, pri ministrskih imenovanjih in podobno). Iz tega izhaja, da je politična zastopanost žensk v povojnem obdobju predvsem večstransko obremenjena z različnimi oblikami ločevanja in razlikovanja: nefunkcionalno notranjo razdelitvijo BiH, iz česar sledi nekonsistentna delitev politične oblasti, ki čedalje bolj prerašča v zaprte, delne celote, v katerih dominirajo primarno določeni etno-nacionalni, konfesionalni, spolni in drugi diskriminatorni elementi; značilno intenzivni patriarhalni modeli delitve vlog spolov, ki se (re)afirmirajo v spremenjenem (lažnem) pomenu žensk za nacionalno in duhovno enotnost; potiskanje žensk v zasebno sfero in sprejemanje najčastnejše vloge v življenju – vloge matere in vzgojiteljice, kar se je zgodilo z »reafirmacijo tradicionalnih kulturnih vrednot (sovpadajoč z vladajočim nacionalnim političnim establišmentom)« (Spahić-Šiljak, 2007: 153–154). Tako ženske v BiH ostajajo zunaj matrice politične aktivnosti.

Če ta način zastopanja žensk v politiki (ilustriran s prikazom njihove zastopanosti v predstaviških telesih BiH na lokalni in državni ravni) postavimo v že analizirani širši kontekst, dobimo sliko kompleksnega in specifičnega položaja žensk v povojnem obdobju BiH. To ni opomnik samo političnim strankam in politični javnosti, ampak tudi ženskam samim.

Kljub vidno ojačenim institucionalnim zmogljivostim državnih in entitetnih centrov Gender in številnih drugih nevladnih združenj, ter kljub sprejetim, a nedosledno implementiranim programskim in zakonskim načelom (zakon o ženskih kvotah, zakon o enakopravnosti spolov), so bosanske ženske še vedno premalo opazne na politični sceni. A so danes zopet predmet izrazite politične instrumentalizacije političnih strank in njihovih voditeljev.

Sodelovanje žensk v predstavniških telesih BiH

Sledeči podatki prikazujejo, da je zastopanost žensk v resnici kompleksen rezultat-posledica (ne)demokratske politične organiziranosti strank, veljavnih pravil volilnega postopka, politične motiviranosti in izobraženosti žensk, ozaveščanja javnosti o enakopravnosti spolov in še posebej moških političnih predstavnikov. Če bi se, tako kot danes v BiH, politična zastopanost žensk izpeljevala in pogojevala samo z zdajšnjim modelom glasovanja, bi bilo to odprta in politično motivirana redukcija kompleksnega procesa političnega zastopanja, ki razume ozaveščeno politiko motivacije, predlaganja, kandidiranja in v končni posledici izbiranja in volitev žensk. Zato menimo, da je zastopanost žensk v političnih organih BiH zelo specifičen proces, svojevrsten boj za spremembe obstoječih pravic (dodeljenih v splošni deklaraciji o človekovih pravicah) na začetku tretjega tisočletja v odnosu do drugih političnih okolij, ker je rezultat povojnih nacionalnih politik, sociokulturnih obrazcev in političnih ovir (podobno Spahić-Šiljak, 2007: 136).

Ženske in prve večstrankarske volitve v BiH leta 1990

Vse je bilo novo: nastalo je novo nacionalno politično ozračje, ustanovljene so bile tri nove, dominantno nacionalne stranke – Stranka demokratske akcije (SDA), Srbska demokratska stranka (SDS) in Hrvaška demokratska skupnost (HDZ), nastala so nova volilna pravila – proporcionalni sistem glasovanja z zaprtimi listami, odstotek izvoljenih žensk se je zmanjšal (v primerjavi s prejšnjimi volitvami), kar ni privedlo do večje stopnje demokratizacije političnega življenja v BiH.

- V parlament BiH je bilo izvoljenih 240 poslancev, od tega le sedem žensk ali 2,92 odstotka (na volitvah leta 1986 je bilo izvoljenih 24 odstotkov žensk);
- Na lokalni ravni so od 6299 odborniških mest ženske zasedle le 315 mest, kar je pet odstotkov (na volitvah leta 1986 je bilo izvoljenih 17,3 odstotka žensk) (glej Spahić-Šiljak, 2007).

Očitno je bila pod takšnimi novimi pogoji politična zastopanost v funkciji tistih političnih strank, ki jim je pod plaščem pluralistične demokracije in večstrankarstva uspelo popolnoma izključiti ženske ali jim dodeliti zadnja mesta na volilnih listah in tako še dodatno pripomoči k reafirmaciji tradicionalnih kulturnih vrednot (še stabilnejše postavljanje žensk v zasebno življenje in dodeljevanje nacionalnih vlog tako imenovane »matere nacije, odgovorne za obstoj in nadaljevanje potomstva« (Kesić v Spahić-Šiljak, 2007: 65).

Ženske in volitve leta 1996

Politična zastopanost žensk se ni nič bolj spremenila, saj se je ohranila težnja po zanemarljivo majhnem številu zastopnic na državni ravni oblasti:

- v predstavniki dom parlamenta BiH je prišla le ena ženska, kar je 2,38 odstotka izvoljenih;
- v predstavniki domu parlamenta Federacije BiH je bilo od 140 zastopnikov le sedem žensk, kar je pet odstotkov izvoljenih;
- v parlamentu Republike srbske je sedeže dobilo šest žensk od skupaj 106 mest, kar je 1,89 odstotka izvoljenih.

Upadanje števila predstavnic v najvišjih predstavniških organih BiH je bilo posledica okrepljene aktivnosti žensk v nevladnem sektorju (ob podpori mednarodnih organizacij, na primer OVSE), ki se je ukvarjal z odkrivanjem svojevrstnih mehanizmov za varovanje žensk pred

diskriminacijo glede na spol. Sprejet je bil zakon o tako imenovanih ženskih kvotah kot mehanizem pozitivne diskriminacije in kot zavezujoče načelo političnim strankam, da pri kandidiranju na volilni seznam uvrstijo najmanj 30 odstotkov žensk. Kazalo je, da so s takimi politično zavezujočimi normami (izkušnje pozitivnih sprememb v drugih sodobnih družbah) bosansko-hercegovaške ženske dobile možnost, da se dvignejo nad nacionalno usmerjeno, tradicionalno zaprto in avtoritativno politiko nacionalnih strank, saj so na to kazali rezultati naslednjih volitev.

Ženske in volitve leta 1998

- v predstavniškem domu parlamenta BiH sedi 26 odstotkov žensk;
- predstavniški dom parlamenta Federacije BiH ima 15 odstotkov žensk;
- narodna skupščina Republike srbske ima 22,8 odstotka žensk;
- skupščine kantonov v Federaciji BiH imajo 18,46 odstotka žensk.

Ženske in volitve leta 2000

Z uvedenimi in zavezujočimi ženskimi kvotami v fazi kandidiranja žensk in s pozitivnimi rezultati posledičnih sprememb se je izkazalo, da je bila dosežena neizogibna raven demokratizacije političnega okolja, ki je omogočala novo fazo posodabljanja političnega predstavništva v BiH. Začele so se spremembe volilnega sistema za leto 2000 z uvedbo modela odprtih volilnih list in s tem možnost razvoja demokratične oblike volitev najboljših kandidatov. S tem bi se dodatno demokratizirala celotna politična javnost in politične stranke kot nosilci volilnega procesa.

Vendar so rezultati teh volitev in zmanjšano število izvoljenih ženskih predstavnic pokazali, da ženske v tradicionalno usmerjenem bosanskem okolju težko dobijo podporo tako samih žensk kot tudi preostale volilne javnosti. Čeprav ženske ostajajo v strukturi političnega zastopanja, je razlika v številu njihovih predstavnic rezultat izrazite marginalizacije žensk v vrhu piramidalne strukture politične moči in odločanja:

- v predstavniškem domu parlamenta BiH sedita samo dve ženski, kar je 4,76 odstotka;
- v predstavniški dom parlamenta Federacije BiH je bilo izvoljenih 24 žensk, kar je 17,4 odstotka;
- narodna skupščina Republike srbske ima 14 žensk ali 14,86 odstotka.

Ženske in parlamentarne volitve leta 2006

- v predstavniškem domu parlamenta BiH sedi šest žensk ali 14,28 odstotka;
- predstavniški dom parlamenta Federacije BiH ima 21 žensk ali 21,42 odstotka;
- narodna skupščina Republike srbske ima 17 žensk oziroma 20,48 odstotka;
- skupščine kantonov v Federaciji BiH imajo 44 žensk ali 15,22 odstotka, kar je precej manj kot leta 2002 (21,9 odstotka). Največji ženskih predstavnic (35) ima sarajevski kanton z 12,11 odstotnim deležem.

Izidi teh volitev so potrdili na začetku omenjeno tezo, da je v BiH raven demokratizacije še vedno nizka, predvsem v političnih strankah, kar onemogoča demokratične rezultate političnega zastopanja, značilne za sodobne demokratične države.

Znova se potrjuje nedemokratično pravilo, da politično-strankarska vodstva žensk ne obravnavajo kot enakopravne in enako spoštovane politične subjekte, temveč pod pritiskom med-

narodne skupnosti in (ženskega) nevladnega sektorja le delno izpolnjujejo predpisane standarde in načela, hkrati pa doživljajo politično zastopanost žensk kot svojevrsten »dekor in breme«.

Brez namere sklepanja in posploševanja: paradoksi in morebitne rešitve

Ali niso zgoraj navedeni delni podatki o politični zastopanosti žensk v postdaytonski politični stvarnosti BiH indikacija, da gre pri zdajšnjem aktualiziranju modelov zaprtih list za politično reafirmacijo posameznih strankarskih voditeljev in nacionalnih elit kot varuhov demokracije ter pravic in svobode žensk? V resnici so le promotorji novega strankarsko-totalitarnega vpliva, pod katerim bodo tudi v prihodnje ženske le deklarativno enakopravne, v resnici pa politično marginalizirane. Gre za odprto politično instrumentalizacijo žensk in politično licemerstvo⁶ posameznih strankarskih voditeljev, ker:

- možnost, da se z zaprtimi volilnimi listami poveča število žensk v predstavniških organih, obstaja le v teoriji, saj ni nadzornih mehanizmov, ki bi enakopravno dodelili mandate kandidatkam, ki so bile izvoljene na volilnih listah; ni zanemarljivo dejstvo, da je največja vrednost sodobne demokracije, enake možnosti vseh kandidatov z volilnih list, v rokah političnih voditeljev in odvisna od njihove samovolje;
- z zaprtimi listami ne bi avtomatično povečali udeležbe žensk v predstavniških organih. Podatki namreč kažejo, da ženske same ne volijo žensk; v nasprotnem primeru bi nekaj več kot 50 odstotkov volivk izvolilo vseh 30 odstotkov kandidat, ki jih zahtevajo strankarske liste;
- je izkazana skrb za večje sodelovanje žensk v parlamentih in skupščinah bolj trkanje »na stranska vrata« (s posredovanjem žensk), da bi mandate dodelili »poslušnim« strankarskim kadrom;
- bi se lahko reklo, da so rezultati bolj indikator močnega patriarhalnega modela, v katerem volivke najprej sprejemajo podrejenost najbližjim – očetu, bratu, možu, sinu – in pozneje še vpliv moške politično-strankarske avtoritete;
- politična stranke premalo spodbujajo in motivirajo ženske za vključevanje v politično življenje BiH; notranja organiziranost strank ni dovolj odprta za imenovanje in izvolitev žensk na vodstvene položaje; zdaj sta v BiH le dve ženski predsednici političnih strank;
- vladajoče politične stranke s posredovanjem izvoljenih političnih predstavnikov v parlamentih ne izkazujejo svojega zaupanja v enako sposobnost obeh spolov; trenutno ni v ministrskem zboru BiH nobene ministrice;
- je to posledica politično-kulturne dediščine bosanske družbe, ki se ni znatno premaknila od tradicionalnega dojemanja vloge žensk v družbi;
- je notranja politika zasnovana na modelu totalitarnega upravljanja, ki izključuje ženske iz vodstvenih političnih mest; sodobne politične stranke so kot kreatorji politične stvarnosti središče političnega zastopanja in političnega aktivizma; če so take stranke odprte za demokratične spremembe, je realno pričakovati, da spremembe sledijo tudi na drugih ravneh, ker bi le tako dobile novo dimenzijo, ki bi presegala politične okvire.

Brez takšnih demokratičnih procesov je nerealno pričakovati pomembnejše pozitivne spremembe, ki ne bi samo povečale deleža žensk na vseh ravneh politične oblasti in odločanja (s kvotami, odprtimi ali zaprtimi listami), temveč bi tudi omogočile hitrejši demokratičen razvoj celotne družbe.

Ta izkušnja nam dokazuje, da je treba čim prej opustiti politično zastopanje, ki temelji na »pluralistični etno-nacionalni demokraciji« oziroma na »nacionaltotalitarizmih« (Arnautović, 2009: 213–214). Zamenjati bi ga bilo treba z modelom političnega zastopanja suverenih državljanov. Odrpte volilne liste v zdajšnjem sistemu so nedvomno zmanjšale možnost zadostne zastopanosti žensk, kar bi se po mnenju predstavnika Helsinškega komiteja za človekove pravice lahko popravilo tako, da bi se s spremembami zdajšnjega zakona zagotovilo, da se ob razdelitvi dobljenih mandatov enakovredno porazdeli zastopnost političnih predstavnikov.⁷

Kljub temu vse omenjene pobude za spremembo volilnega zakona BiH nimajo prizvoka demokratizacije in urejanja političnih odnosov v BiH, temveč so predvsem v funkciji predhodnih volitev in manipulacije z ženskami.

Če bi se podobni nedemokratski procesi in odnosi v BiH v prihodnjih letih krepili, je jasno, da lahko pričakujemo prenos političnega odločanja s političnega področja v domeno primarno ekonomskih interesnih krogov, kar se bo pokazalo v manjšem zanimanju moških za predstavniške organe in večji zastopanosti žensk v teh organih.

Prevedla Kristina Hoffmann

Literatura

ARISTOTEL (1975): Politika. Beograd, BIGZ.

ARNAUTOVIĆ, S. (2009): Politična zastopnost in volilni sistemi v Bosni in Hercegovini v 20. stoletju. Sarajevo, Promocult.

HEYWOOD, A. (2004): Politika. Beograd, Clio.

IBRAHIMAGIĆ, O. IN KURTĆEHAJIĆ, S. (2002): Politični sistem Bosne in Hercegovine: učbenik. Sarajevo, Magistrat.

SPAHIĆ-ŠILJAK, Z. (2007): Ženske, religija in politika. Sarajevo, IMIC, CIPS Univerza v Sarajevu.